

Psykliska reaktioner på cp-handikapp

Självkänsla, kontaktförhållanden och psykisk störning hos CP-handikappade skol-
elever i årskurs 6—10

Kurt Olofsson

På senare år har insatserna på handikappområdet väsentligt ökat, både i form av forskning och i form av praktiska åtgärder. Författaren till artikeln nedan har genom en undersökning* av hur fysiskt handikapp kan inverka på en människas psykiska reaktioner velat stimulera främst forskningen på området.

Artikeln utgör en sammanfattning av undersökningen och av en ytterligare bearbetning av det insamlade materialet.

Utgångspunkter för nämnda undersökning har framför allt varit Adlers teorier om att människan reagerar på ett fysiskt handikapp hos sig själv med ett överkompenserande och självhävdande beteende. Vägledande vid undersökningens uppläggning har också varit fältundersökningar som gjorts av Cruickshank (1955), som betonade den starka sociala osäkerhet handikappsituationen lätt förde med sig, av Gardeström och Karlsson (1965), som fann att psykiska störningar utgjorde ett stort

Vissa psykiska reaktioner hos barn i cp-klass har jämförts med motsvarande reaktioner hos barn i normalklass. Resultaten tyder på att de båda jämförelsegrupperna skiljer sig åt beträffande självkänsla och kontaktförhållanden men inte ifråga om egentliga psykiska störningar.

Artikelförfattaren är f.n. verksam som psykolog vid barnpsykiatriska kliniken i Lidköping. Artikeln bygger på en licentiatsavhandling i pedagogik från Pedagogiska institutionen vid Göteborgs universitet.

problem för cp-handikappade i 16—25 års ålder och av Nielsen (1966), som fann att 6—15 års cp-handikappade skolelever i integrerad klass var mer psykiskt störda än en grupp icke-handikappade elever.

Försökspersoner

Den fysiskt handikappade gruppen utgjordes av 61 normalbegåvade cp-handikappade skolelever i cp-klass 6—10 i Sverige. (36 pojkar, 25 flickor). Medelåldern i gruppen var 15 ½ år. 36 % kom från landsbygd, 64 % från stadsbygd. 44 % hänfördes till socialgrupp 1+2, 56 % till grupp 3.

Normalgruppen med vilken jämförelsen gjordes, bestod av 252 elever (147 pojkar, 105 flickor) i klasserna 6—9 från skolor i Göteborgs stad och från skolor i Skaraborgs län. Medelåldern i gruppen låg omkring 14 år. Fördelningen för socialgrupp och för landsbygd-stadsbygd var densamma som i cp-gruppen.

Begåvningen i de båda grupperna bedömdes med hjälp av två gruppintelligenstest, av vilket det ena var ett språkligt prov och det andra ett lo-

* Undersökningen i sin helhet kan erhållas från: Psykolog Kurt Olofsson, Villa Terra, Halmstadsväg. 5, 311 00 Falkenberg.

giskt-abstrakt. Dessutom blev individerna i cp-gruppen begåvningskattade av sina lärare.

Normalgruppen erhöll, sedan de båda proven lagts samman, ett värde, som med 0.50 poäng (9-poängskala) översteg medelvärdet. Cp-gruppens resultat på det logiskt-abstrakta provet understeg med 0.14 poäng medelvärdet. Det språkliga provet visade sig vara ett olämpligt bedömningsinstrument för alltför många i den cp-handikappade gruppen för att en medelvärdessberäkning skulle vara meningsfull. Enligt lärarnas skattningar var cp-gruppen att betrakta som en genomsnittligt begåvad grupp.

Metod

Vid jämförelsen mellan de båda grupperna användes dels ett förfarande där varje individ i den ena gruppen fick sin like i fråga om kön, ålder, intelligens och socialgrupp i den andra gruppen (individualmatchning) dels ett förfarande med kovariansanalys med ovan nämnda variabler under kontroll.

Mätinstrumenten bestod av direkta och indirekta psykologiska prov, som berörde försökspersonernas reaktioner, dels på en för dem själva mera medveten nivå, dels på en för dem mera omedveten (projektiv) nivå. Dessutom inhämtades lärarskattningar av beteendet för individerna i cp-gruppen. Sjukgymnaster och lärare gjorde också en skattning av graden av fysiskt handikapp hos individerna i denna grupp.

I det första av de tre direkta proven gällde det att göra en skattning av den egna personen med avseende på kärleksfullhet, självständighet, nöjdhet, dominans och utåtvändhet.

I det andra provet var uppgiften att svara "ja" eller "nej" till påståenden av typen "jag ljuger ibland". Provet avsåg att mäta i vilken utsträckning man erkände sina allmänmänskliga "svagheter".

I det tredje direkta provet gällde det att ange hur kärleksfulla och hur beskyddande föräldrar var.

Det första av de fyra indirekta proven var ett s.k. aspirationsnivåprov där uppgiften var att i förväg förutsäga sina egna prestationer.

Det andra var ett färgprov där försökspersonerna fick uppge hur de tyckte om olika färger. Av speciellt intresse var preferensen för grön färg, som visat sig ha samband med självständighet och preferensen för röd färg, som visat sig ha samband med behov av aktivitet, dominans och aggressivitet.

Det tredje av de indirekta proven innebar att man skulle lämna en beskrivning av vad tio avbildade händer gjorde (Hand-testet). Det var främst beskrivningar, som tydde på intresse för andra människor, som tydde på behov av aggressivitet, på passivitet, på beroende och på psykisk störning, som var av intresse.

Det sista provet (Z-testet) gällde tolkning av flertydiga figurer. Det var främst svar som tydde på självhävdelsebehov, på socialt intresse och på psykisk störning som utnyttjades.

Lärarskattningarna gjordes på en 7-gradig skala och skulle vara en bedömning av elevernas koncentrationsförmåga, uthållighet, självkänsla, hjälpbehov, dominans, aggressivitet och popularitet.

Då reliabilitets- och validitetsmått saknades för en del variabler gjordes en analys av variablernas inbördes samband. Variabler med förut osäker validitet medtogs i de fall korrelationsanalysen gav stöd åt validiteten.

Hypoteser

Hypoteserna ställdes så att de skulle kunna ge svar på frågeställningar inom området för självkänsla, området för kontakt- och beroendeförhållande samt inom området för psykisk störning.

Enligt Adlers teori borde självhävdelse och överkompensation vara större i cp-gruppen. Några undersökare har emellertid observerat att fysiskt handikappade flickor ofta reagerar på ett passivt sätt. Hypoteserna inom området för självkänsla ställdes därför i den riktningen att de cp-handikappade pojkar förutsades visa mer prov på överkompensation och självhävdelse än pojkar i normalgruppen, medan flickorna i cp-gruppen förutsades visa mindre av samma beteende än flickorna i normalgruppen. Hypoteserna under området för kontakt- och beroendeförhåll-

lande ställdes i form av O-hypoteser. Hypoteserna under området för psykisk störning ställdes i den riktningen att cp-gruppen förutsades visa mer symptom på psykisk störning än normalgruppen.

Huvudresultat

Av resultaten under "*självkänsla*" framgick det att de cp-handikappade *pojkar*na visade större benägenhet för självhävdelseyttringar än *pojkar*na i normalgruppen. Av fyra ställda hypoteser gavs klart stöd åt två, något stöd åt en och inget stöd åt en hypotes.

Två hypoteser som utsade att de cp-handikappade *pojkar*na skulle ställa sig mera nöjda till sin tillvaro än de andra *pojkar*na verifierades ej.

Av resultaten från jämförelsen mellan de båda *flickgrupperna* gick ej att dra några säkra slutsatser.

Resultaten under "*kontakt och beroendeförhållande*" visade att de cp-handikappade *pojkar*na icke bedömde sig annorlunda, när det gällde egenskaper som dominans, utåtriktning och kärleksfullhet, än *pojkar*na i normalgruppen. De skilde sig ej heller från dessa när det gällde dominanta och utåtriktade attityder, mätta på en lägre nivå av medvetenhet.

De cp-handikappade *pojkar*na skilde sig ej heller från andra *pojkar* när det gällde det medvetet upplevda beskyddet från föräldrarnas sida. Ej heller fanns det några skillnader i beroendeattityden, mätt på en lägre nivå av medvetenhet.

Däremot upplevde de cp-handikappade *pojkar*na medvetet föräldrar som klart mer kärleksfulla än vad *pojkar*na i jämförelsegruppen gjorde.

De cp-handikappade *pojkar*na upplevde sig också medvetet som mindre självständiga än vad de andra *pojkar*na gjorde. De skilde sig också i sin sociala attityd genom att intresset för att vara tillsammans med andra syntes vara lägre än hos de andra *pojkar*na. De syntes också ha svårare för att erkänna allmänmänskliga "svagheter" än dessa.

De cp-handikappade *flickorna* visade sig medvetet uppleva sin självständighet och sin kärleksfullhet som mindre än vad *flickorna* i normalgruppen gjorde. De upplevde också medvetet sina föräldrar såsom klart mindre beskyddande än vad de

andra *flickorna* gjorde. Precis som fallet var med *pojkar*na syntes också de cp-handikappade *flickorna* ha svårare än de andra *flickorna* att erkänna sina "svagheter". När det gällde intresset att vara tillsammans med andra fanns det endast en tendens till ett lägre intresse hos de cp-handikappade *flickorna*, jämfört med *flickorna* i normalgruppen.

Ingen av hypoteserna under "*psykisk störning*" verifierades, vare sig för *pojkar* eller för *flickor*.

Pojkarnas självhävdelsebehov framträder

Av resultaten i denna undersökning att döma förefaller det således som om cp-handikappade *pojkar* i cp-klass har en mer självhävdande och överkompenserande attityd än vad som är vanligt hos *pojkar* i allmänhet. En sådan attityd förefaller emellertid ej finnas hos de cp-handikappade *flickorna*, om man betraktar dem som en grupp. Icke heller kunde denna undersökning ge något belägg för att det skulle finnas en allmän passiv och undergiven attityd hos cp-handikappade *flickor*.

Den sociala osäkerhet man ofta funnit hos fysiskt handikappade kom fram även i denna undersökning, fastän endast svagt när det gällde *flickorna* i cp-gruppen.

De cp-handikappade *pojkar*nas överdrivet positiva inställning till föräldrar tolkades som ett utslag av deras allmänna överkompenserande attityd. De cp-handikappade *flickornas* bedömning av föräldrar som föga beskyddande var emellertid ett förvånande resultat och förf. har ej velat ge sig in på några tolkningsförsök här.

Ingen psykisk störning

Mycket förvånande (och lika glädjande) var det att finna att den cp-handikappade gruppen icke i någon av de sju "psykisk störning"-variablerna hade högre poäng än normalgruppen. De två skillnader som uppstod gick i riktning motsatt hypoteserna. Denna undersökning har således ej kunnat visa på någon högre frekvens av psykiska störningssymptom hos normalbegåvade elever i cp-klass än i en normalgrupp. Observeras bör emellertid att symptomen endast mättes med indirekta s.k. projektiva prov.

Delresultat

Som en delstudie gjordes en undersökning av *samband inom cp-gruppen*, då det insamlade materialet lämpade sig även för detta. För dessa beräkningar hade cp-gruppen utökats med nio individer med diagnosen muskeldystrofi.

Graden av handikapp visade sig ej ha något tolkningsbart samband med vare sig psykiska störningsvariabler eller några andra variabler.

Skillnader mellan externat- och internatelever

Eftersom både *externat- och internatklasser* fanns med i undersökningen kunde jämförelser göras mellan båda dessa grupper. Skillnader kunde förväntas, att döma av rapporter från lärare på skolor som hade både externat- och internatelever. Bl.a. hade man tyckt sig observera en högre grad av initiativkraft hos externatelever,

Åldern var högre i internatgruppen, medan könsfördelning, socialgrupps- och intelligensfördelning var ungefär lika i båda grupperna.

Som variabel fanns inte initiativförmåga med i undersökningen, men den förväntade skillnaden borde ändå komma till uttryck i variabler som vanligtvis har samband med initiativförmåga. Sådana variabler antogs *självkänsla, hjälpbehov, aggressivitet och dominans* vara (lärarskattningar).

För *pojknas* del erhölls inga skillnader på de två första variablerna men väl på de två sistnämnda. Externatpojarna bedömdes av lärarna såsom mer aggressiva och mer dominerande än internatpojarna. Skillnaderna var markanta.

När det gällde *flickorna* visade det sig att mycket få externatflickor hade erhållit medelvärdes-skattningar av lärarna på variablerna *självkänsla, aggressivitet och dominans*. Medan fördelningarna för internatflickorna var ungefärligt normala var de för externatflickorna U-formade på dominans och aggressivitet samt J-formad på *självkänsla*.

Externat-internatvariabeln hade inga tolkningsbara samband med övriga variabler, alltså icke heller med några psykiska störningsvariabler.

Pojkarna reagerar annorlunda

Kön var en variabel som kunde förväntas svara för en del skillnader. Det visade sig också att de cp-handikappade pojkarna erhöll klart högre värden på två självhävdelevariabler och tendens till högre värden i ytterligare en (projektiva prov). Dessutom skattades pojkarnas självkänsla av lärarna att vara högre än flickornas. I normalgruppen fanns icke dessa skillnader mellan könen.

Det visade sig också att pojkarna i cp-gruppen gav fler aggressiva svar på prov som mätte aggressivitet på en mera omedveten nivå än vad flickorna i samma grupp gjorde. Emellertid skattades icke pojkarna av lärarna som mera aggressiva än flickorna. Pojkarna själva visade i stället en tendens till att skatta sig själva som mer kärleksfulla än vad flickorna gjorde, (överkompensation!). Pojkarna skattade dessutom föräldrarna som klart mer kärleksfulla och beskyddande än vad flickorna gjorde. Ingen av dessa skillnader förekom i normalgruppen.

Hjälpbehov och självkänsla

Självkänsla och *hjälpbehov* var två lärarskattningsvariabler som gjordes till föremål för en speciell analys, då man kunde misstänka att dessa variablers samband med andra variabler icke var rätlinjigt. Ty skattningarna var utförda så att en medelvärdes-skattning innebar normal självhävdele eller normalt hjälpbehov och var avsett att beskriva ett för individen optimalt beteende i anpassningsavseende. Skattningar under medelvärdet innebar att självhävdele eller hjälpbehov var för lågt och skattningar över medelvärdet att självhävdele eller hjälpbehov var för högt.

Det visade sig att gruppen med *för lågt hjälpbehov* hade klart högre poäng på två psykiska störningsvariabler och tendens till högre värden i ytterligare två, än vad den övriga gruppen hade. De hade också markant lägre värden på aspirationsnivåprovet än övriga gruppen.

Gruppen med *för låg självkänsla* visade sig ha klart högre värden än övriga gruppen på två psykiska störningsvariabler. Denna grupp bedömdes också sin självständighet som lägre än övriga gruppen.

den och visade på en mera omedveten nivå ett högre beroendebehov. De visade också en tendens till att tycka mindre om grön färg. Grön färg har som förut nämnts samband med självhävande och självständighet.

Sammanfattning och tolkning av delresultat

Denna undersökning har icke kunnat visa på att graden av fysiskt handikapp skulle ha något samband med psykisk störning.

Undersökningen har emellertid visat på skillnader mellan könen i reaktionen på handikappsituationen. Denna skillnad har bestått i att pojkarna bedömts reagera med en mer självhävande och överkompenserande attityd än flickorna.

Resultaten tydde också på att pojkarna i externatklass hade en i sociala sammanhang mera aktiv attityd än internatpojkarna. Detta torde innebära att deras initiativförmåga också var högre. Flickor i externatklass skilde sig från flickor i interatklass genom att flera i externatklass var såväl överdrivet aktiva som överdrivet passiva.

Vidare tydde resultaten på att de individer som lärarna skattade ha för låg självkänsla eller för lågt hjälpbehov oftare visade tecken på psykisk störning än övriga. Det verkade också som om de med låg självkänsla oftare upplevde sig som osjälvständiga och hade ett högre beroendebehov.

Diskussion

Cp-läraren — pedagog och psykolog

Resultaten synes innebära att lärarnas skattningar av självkänsla och hjälpbehov hos eleverna rör väsentliga aspekter av elevernas anpassning. En *praktisk konsekvens* härav skulle kunna vara den att lärarna ägnade speciell uppmärksamhet åt de elever där den låga självkänslan eller det låga hjälpbehovet är speciellt framträdande.

Vad gäller elever med för låg självkänsla kan man tänka sig att lärarna här arbetar speciellt mycket med positiva suggestioner i den formen att de klart påvisar för eleven varje gång en prestation lyckats, även i till synes bagatellartade situationer. Det högre beroendebehovet hos dessa elever kunde också påverkas genom att få dem att upp-

leva positivt saker de utfört på ett självständigt sätt.

Vad gäller elever med överdrivet hjälpavvisande attityd bör nog strävan där vara att så mycket som möjligt få dem med i gruppgemenskap och på så sätt söka nöta av deras rädsla för beroende.

När det gäller internatpojkarna så frågar man sig vad orsaken till deras lägre aktivitetsnivå kan vara. Kan den hänga samman med att dessa elever mindre än externatelevorna ställs i situationer som provocerar aktivitet?

Om man ser till tänkbara *konsekvenser för forskningens del* kan man utgå ifrån att skolan i jämförelse med t.ex. arbetslivet är en rätt skyddad värld. Detta skydd torde vara högre för fysiskt handikappade elever i cp-klass än för fysiskt handikappade i integrerad klass i enlighet med de resultat som erhållits i denna undersökning och i Nielsens undersökning. Nielsen fann ju att de cp-handikappade i integrerad klass visade fler symptom på psykisk störning än en normalgrupp. Undersökningsinstrumenten i den undersökningen var till flera delar lika med de som användes i undersökningen ovan.

Arbetslivet torde vara den miljö som är den minst skyddade för den fysiskt handikappade. Detta framgår bl.a. av Gardeström o Karlssons undersökning, där det pekas på det stora problem som den psykiska störningen utgör för 16—25-åriga cp-handikappade i arbetssituationen och i andra sociala situationer.

Enligt ovan finns det skäl att anta att den integrerande klassformen ger de flesta psykiska störningssymptomen. Problemet man gärna skulle vilja lösa är emellertid detta: Vilken skolform ger den bästa anpassningen *efter* skolan? Frågan behöver icke enbart gälla integrerad kontra icke-integrerad form utan även internat kontra externat. Enligt vad undersökningen ovan givit vid handen finns det ju skäl att anta att internatformen verkar handikappande på aktivitets- och initiativnivå, två för anpassning till arbetslivet viktiga egenskaper.

Till sist ett tillägg av teknisk natur. Det förefaller vara viktigt att skilja på könen vid undersökningar av psykiska reaktioner hos cp-handikap-

pade. Man kan nämligen tänka sig att det i en del fall uppträder förstärkning av könsbundna attityder som reaktion på en handikappsituation.

LITTERATUR:

Adler, A (1917) The neurotic constitution. Outline of a comparative individualistic psychology and psychotherapy.

Gardeström, L, Karlsson, B (1965) Habiliteringsproblem bland ungdomar med Cerebral pares. Socialmedicinsk tidskrift 42, 279—294.

Cruikshank, W M, Morris, H J (1955) Adjustment of psychially handicapped youth. J Ex Ch 21, 282—288, 311.

Nielsen, H H (1966) A psychological study of cerebral palsied children. Köpenhamn: Munksgaard.

Olofsson, K R S (1967) Självkänsla, kontaktförhållande och psykisk störning hos cp-handikappade skolelever i årskurs 6—10. Licentiatsavhandling vid Pedagogiska institutionen vid Göteborgs universitet.

Begär vår rekvisitionslista för enklare beställning av individuella recept- och kvittoblanketter. Ni får snabb leverans och förstklassigt arbete.

fotoprint TRYCKERIAKTIEBOLAGET FOTOPRINT
Kungsbacka Telefon 0300/110 00 -1 -2

Leverantör av trycksaker till bl. a. landsting, sjukhus och privatpraktiserande läkare.

Ur vår skriftserie :

Symposium om prevention av narkomani

Medicinska och sociala problem vid psykiska ålderssjukdomar

Psykoterapi — metoder och problem

Rekvireras hos

Socialmedicinsk tidskrift

Fack, 104 01 Stockholm 60

Tel. 08/83 20 83, 27 96 84

Rabatt lämnas vid större beställningar